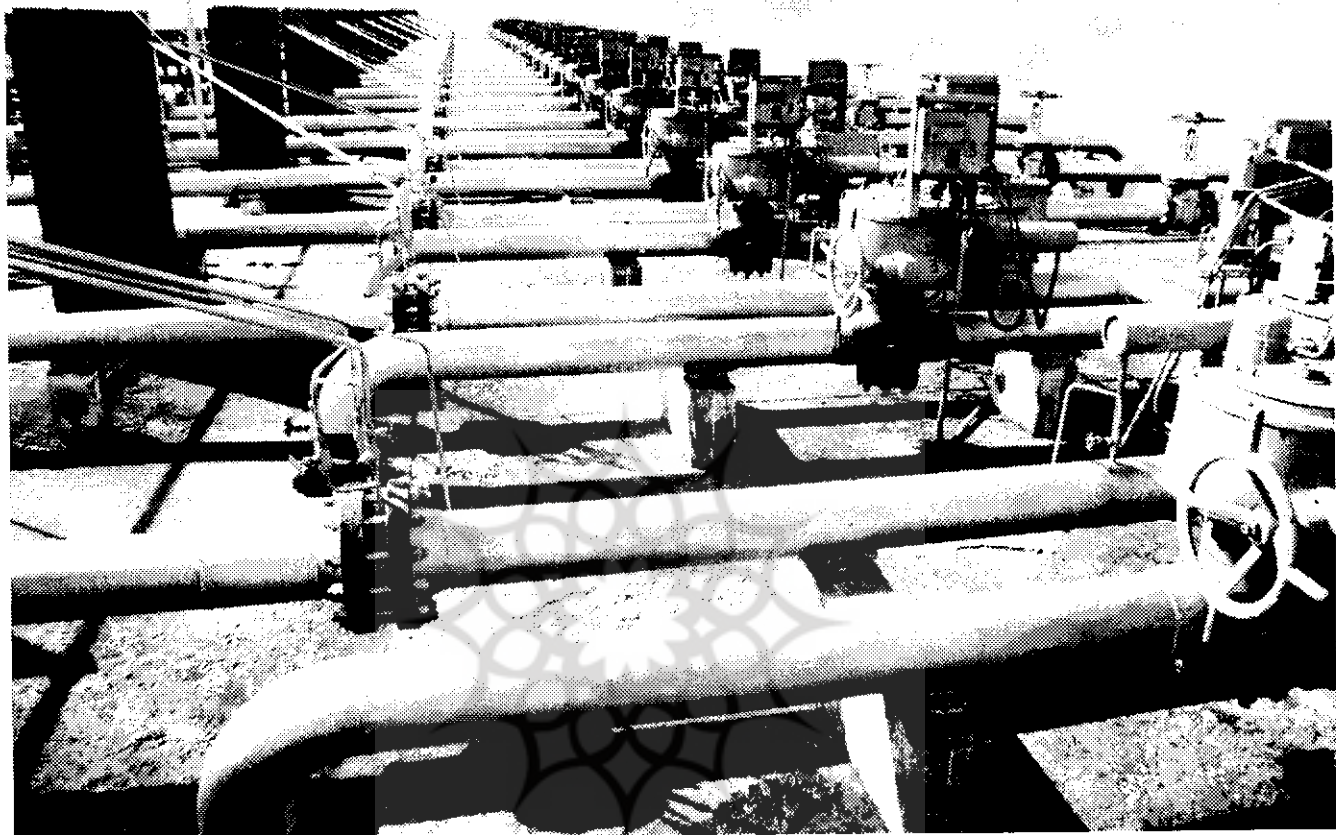

مروری بر امنیت عرضه گاز در اتحادیه اروپا

برگرفته از گزارش کمیسیون اروپا بروکسل ۱۹۹۹

افشین جوان*

مقدمه

سیاست‌های عرضه انرژی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است و زمانی که مصرف‌کنندگان عمده‌ای مانند کشورهای اروپایی مطرح باشند، این اهمیت دوچندان می‌گردد. مصرف‌بالای انرژی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا و بالطبع گاز طبیعی که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و به دلیل محدودیت منابع عرضه داخلی و همچنین مشکلات واردات از یک‌ویا تعداد محدودی کشور باعث شده است که این اتحادیه تصمیماتی جدی را در این زمینه اتخاذ کند. در جوامع پیشرفته کنونی، قیمت‌های مناسب گاز طبیعی و همچنین اثرات ناچیز زیست‌محیطی باعث شده است که به‌عنوان سوختی مورد علاقه مصرف‌کنندگان مورد توجه باشد. به طور کلی سه رکن اساسی در خط مشی

مورد توافق اتحادیه اروپا در خصوص گاز طبیعی، عبارت است از: الف - رقابت سراسری ب - حمایت از محیط زیست پ - امنیت در عرضه انرژی. بازارهای داخلی اروپا به تدریج به سمت بازار آزاد در حال حرکت است و رقابت در حال گسترش می‌باشد. در حال حاضر امنیت عرضه، مانند بحران نفت در دهه ۱۹۷۰ که طی آن اروپا به طور گسترده‌ای به سوخت خاصی محدود بود، نمی‌باشد. به عبارتی، دیگر مسئله جغرافیای سیاسی به عنوان مسئله اصلی کشورها نیست. جهان و به عبارت دیگر اقتصاد جهانی، تحولات شگرفی را پشت سر گذاشته و همچنین بازار انرژی به طور بسیار گسترده‌ای متنوع شده است. مسئله عرضه هم‌اکنون مقوله‌ای بسیار

گسترده می‌باشد، ولی با این حال، بحران عرضه نفت در دهه ۱۹۷۰ نشانگر این واقعیت است که اتحادیه اروپا نیز نمی‌تواند به امنیت عرضه خود اطمینان داشته باشد.

اهمیت رشد سراسری گاز در مجموعه سوخت اتحادیه اروپا، خصوصاً رشد آن در نیروگاهها و نیز پیش‌بینی افزایش وابستگی به گاز وارداتی از تعداد محدودی از کشورهای تولیدکننده از ۴۰ درصد به حدود ۶۰ درصد در سال ۲۰۰۲ و تغییراتی که موجب افزایش رقابت و وسعت یافتن اتحادیه اروپا می‌گردد، مسائلی هستند که امنیت عرضه گاز و عرضه و تقاضای آن در اتحادیه اروپا را به زیر سؤال می‌برند.

در بخشهای وسیعی از اتحادیه اروپا، گاز طبیعی همچنان یک حامل انرژی نوظهور در عرضه انرژی به شمار می‌رود، ولی افزایش مصرف آن باعث افزایش مسئولیت‌های مدیریت

* کارشناس ارشد اقتصادی، امور بین‌الملل شرکت ملی گاز ایران

امنیت عرضه آن خواهد بود.

اروپا ارایه می‌داد، به تصویب رساند.

به افزایش می‌باشد.

در هفتم مه ۱۹۹۶، شورای انرژی، ابلاغیه‌ای کمیسیون را مورد تأیید قرار داد و از کمیسیون تقاضا کرد تا مسائل مختلف مطروحه در این ابلاغیه را عمیقاً بررسی نماید. همچنین از این کمیسیون خواسته شد تا گزارش خود را به شورا ارائه داده و پیشنهادها را لازم را در راستای تقویت و استحکام امنیت عرضه گاز اتحادیه اروپا مطرح نماید.

چگونگی عرضه و تقاضای گاز اتحادیه اروپا و اهمیت فزاینده گاز

بازار گاز اتحادیه اروپا با روندی ثابت از لحاظ جغرافیایی وسعت یافته و رشد تقاضای گاز از سالهای دهه ۱۹۶۰، زمانی که عرضه گاز طبیعی برای اولین بار به اروپا صورت گرفت، فزونی یافته است. در حال حاضر، گاز طبیعی سوخت غالب در اروپاست و سهم بازار آن در همه بخشها و همه کشورهای عضو اتحادیه اروپا به طور مستمر رو

مفهوم امنیت عرضه گاز چیست؟

اصطلاح امنیت عرضه برای تعریف طیف وسیعی از موارد مختلف در قالب‌های زمانی متفاوت به کار برده می‌شود و شامل این موارد می‌باشد:
۱- امنیت کوتاه مدت عرضه - توانایی در عرضه گاز به طور مستمر، علی‌رغم شرایط عرضه مشکل، از جمله امکان قطع گاز را از لحاظ فنی، اقتصادی و سیاسی در بر می‌گیرد.

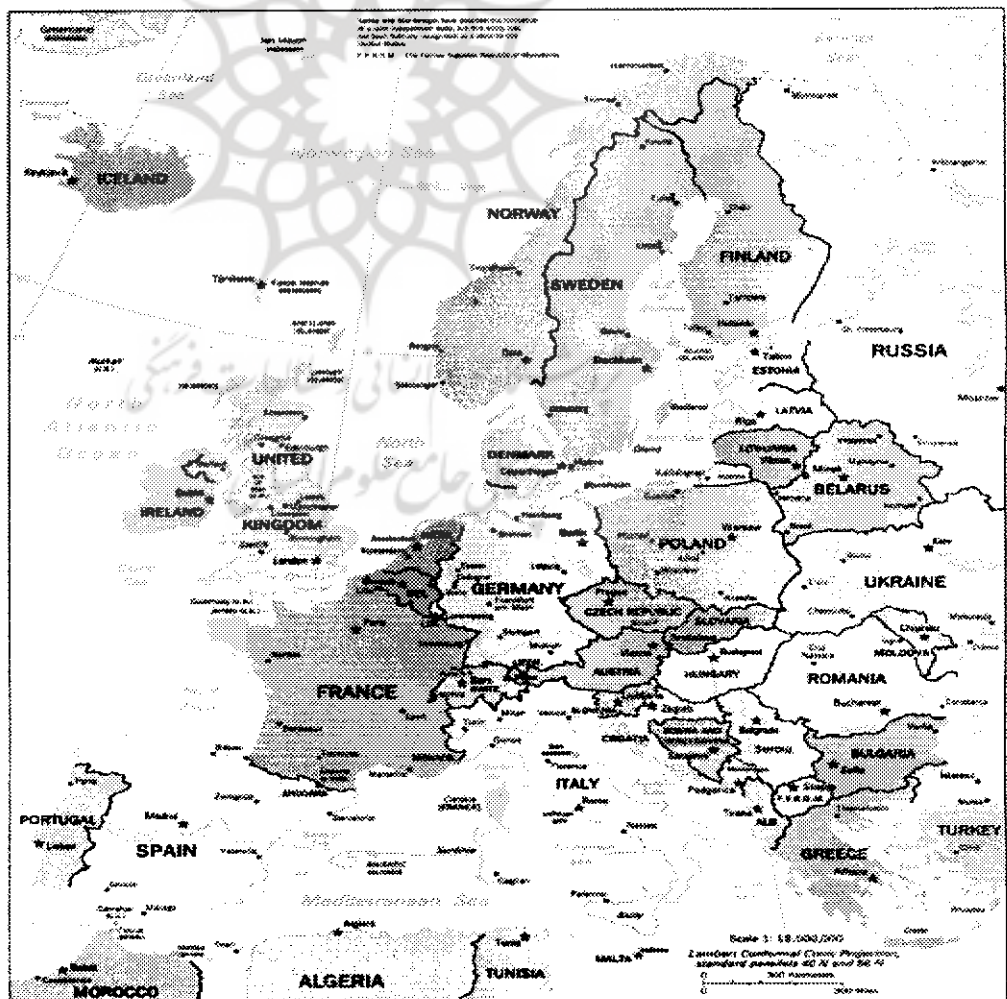
۲- امنیت بلندمدت عرضه - به توانایی در حصول اطمینان از تأمین تقاضای آتی گاز ناشی از تلفیق عرضه گازهای وارداتی و داخلی اطلاق می‌گردد.

در اکتبر ۱۹۹۵، کمیسیون اروپایی ابلاغیه‌ای تحت عنوان «انجمن اروپایی عرضه گاز و آینده آن» که شامل مسائلی در خصوص عرضه و تقاضای گاز در اتحادیه اروپا بود و همچنین راهکارهایی را در مورد امنیت عرضه اتحادیه

در جدول ۱ اهمیت گاز در عرضه انرژی اتحادیه اروپا از سال ۱۹۸۵ تا سال ۲۰۲۰ ملاحظه می‌گردد. همانطور که در جدول ۱ ملاحظه می‌گردد، به دلیل زوال منابع کنونی گاز در اروپا از سالهای ۲۰۰۰ به بعد، وابستگی به واردات گاز در اروپا به بیش از ۶۵ درصد در سال ۲۰۲۰ خواهد رسید. براساس برآوردهای انجام شده، تولید اتحادیه اروپا پس از سال ۲۰۰۵ رو به کاهش خواهد نهاد. در سال ۱۹۹۸، ۶۰ درصد از مصرف گاز اتحادیه اروپا از طریق تولید داخلی آن تأمین گردیده است. به هر حال این دلایل کافی است که اروپا در فکر تنوع بخشی در منابع عرضه در داخل و خارج باشد و این خود تضمینی برای تأمین امنیت عرضه است.

ارزیابی از امنیت کوتاه مدت کنونی عرضه گاز اروپا
اختلال در عرضه می‌تواند به صورت جدی

نقشه شماره ۱ - موقعیت جغرافیایی کشورهای اروپایی

در بخشهای وسیعی از اتحادیه اروپا، گاز طبیعی همچنان یک حامل انرژی نوظهور در عرضه انرژی به شمار می‌رود، ولی افزایش مصرف آن باعث افزایش مسئولیت‌های مدیریت امنیت عرضه آن خواهد بود

جدول ۱ روند فزاینده عرضه انرژی در اتحادیه ۱۹۸۵ الی ۲۰۲۰ (میلیون تن معادل نفت)

	۲۰۲۰	۲۰۱۰	۲۰۰۰	۱۹۹۸	۱۹۹۵	۱۹۸۵
تقاضای گاز اتحادیه اروپا	۴۳۱	۴۰۱	۳۳۸	۲۹۹	۲۷۳	۱۹۸
تقاضای انرژی	۱۶۱۲	۱۵۵۶	۱۴۵۴	۱۴۰۱	۱۳۶۶	۱۲۴۱
سهم گاز	%۲۷	%۲۶	%۲۳	%۲۱	%۲۰	%۱۶
تولید گاز اتحادیه اروپا	۱۴۱	۱۹۱	۲۰۴	۱۸۰	۱۶۷	۱۳۲
واردات خالص گاز	۲۹۰	۲۱۰	۱۳۳	۱۲۰	۱۰۹	۶۹
وابستگی به واردات	%۶۷	%۵۲	%۳۹	%۴۰	%۴۰	%۳۵

منبع: DG Energy, Eurostat

نقش ترانزیتی بسیار مهمی را به عهده دارد. ب- در مورد الجزایر نیز باید اذعان کرد که مخاطره سیاسی به دلیل تغییرات و تحولات سیاسی این کشور و یا سوء قصد های تروریستی به منابع زیربنایی عرضه گاز می تواند مورد توجه باشد. با توجه به مشخص کردن این که کدام یک از گروه کشورهای عضو این اتحادیه از طریق یک عرضه کننده تأمین می شوند، می توان تحلیل کوتاه مدت را ادامه داد و آن را بر روی وضعیت امنیت عرضه در سال ۱۹۹۸ ادامه داد. با توجه به این مسئله می توان نتیجه گرفت که:

۱- به غیر از یونان، تمامی اعضای اتحادیه از قطع گاز روسیه از طریق اوکراین متأثر می شوند و شاید بتوانند تا حدود یک سال این اختلال را تحمل کنند. البته چنین وضعیتی یک دوره معنی دار ولی بسیار غیر متحمل است و به نظر نمی رسد نشانه هایی از قطع بلندمدت گاز برای این کشورها وجود داشته باشد.

۲- به جز کشورهای پرتغال و اسپانیا، سایر اعضای اتحادیه اروپا قادرند بیش از ۱۲ ماه فقدان گاز الجزایر را تحمل کنند. با توجه به ملاحظات سیاسی و ارزیابی تحلیل خطر عرضه الجزایر در دوره کنونی، قطع عرضه گاز از این کشور غیر محتمل است.

۳- بر اساس موارد مذکور، می توان نتیجه گرفت که بخش وسیعی از تقاضا کنندگان اتحادیه اروپا در حال حاضر می توانند فراتر از انتظار، خطر قطع عرضه گاز را تحمل کنند، ولی با تمام این اوصاف، وضعیت امنیت عرضه، پیشرفت های

نمی توانند به راحتی از چنین منبع درآمدی چشم پوشی کند.

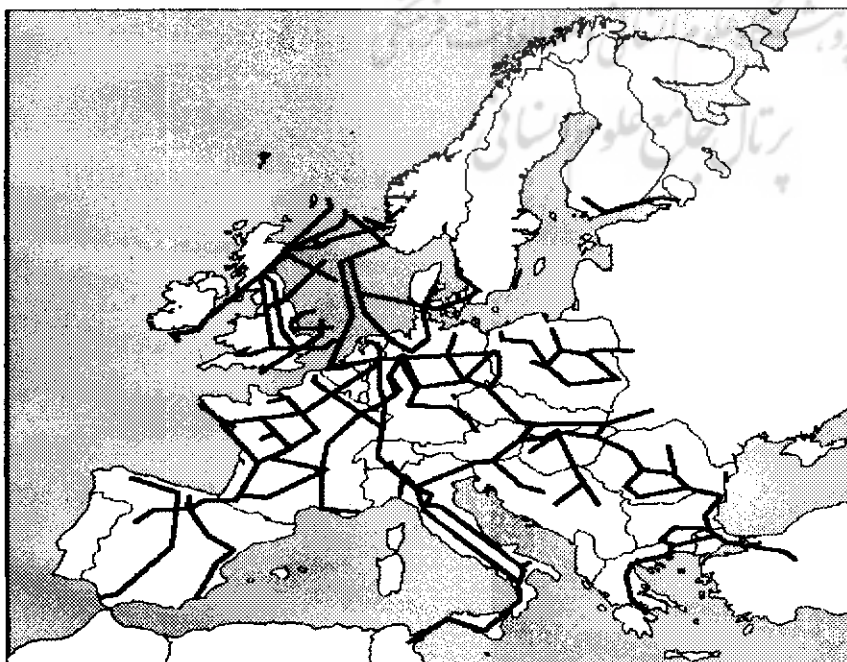
۲- بدین طریق با ایجاد وابستگی به بازار، مشکل بازاریابی و فروش به مناطق دیگر برای آن پیش می آید و این همان مسئله «سختی وابستگی» می باشد. تمام اعضای اتحادیه اروپا که وابستگی بالایی را به واردات از الجزایر و روسیه دارند، مواجه با خطرات مشترکی هستند.

اختلال در عرضه می تواند تأثیر بزرگی در یک منطقه بزرگ جغرافیایی کشورهای عضو اتحادیه اروپا داشته باشد.

شاید بتوان خطرات موجود در امنیت عرضه را به صورت زیر تقسیم بندی کرد:

الف- در مورد کشور روسیه، عمده ترین خطر، خطر حاصل از اختلال در صادرات ناشی از درهم شکستن رابطه با اوکراین است، چون اوکراین به عنوان یک کشور واسطه برای صادرات بیش از ۹۰ درصد صادرات روسیه به اروپاست.

نقشه شماره ۲ - سیستم گازرسانی اروپا

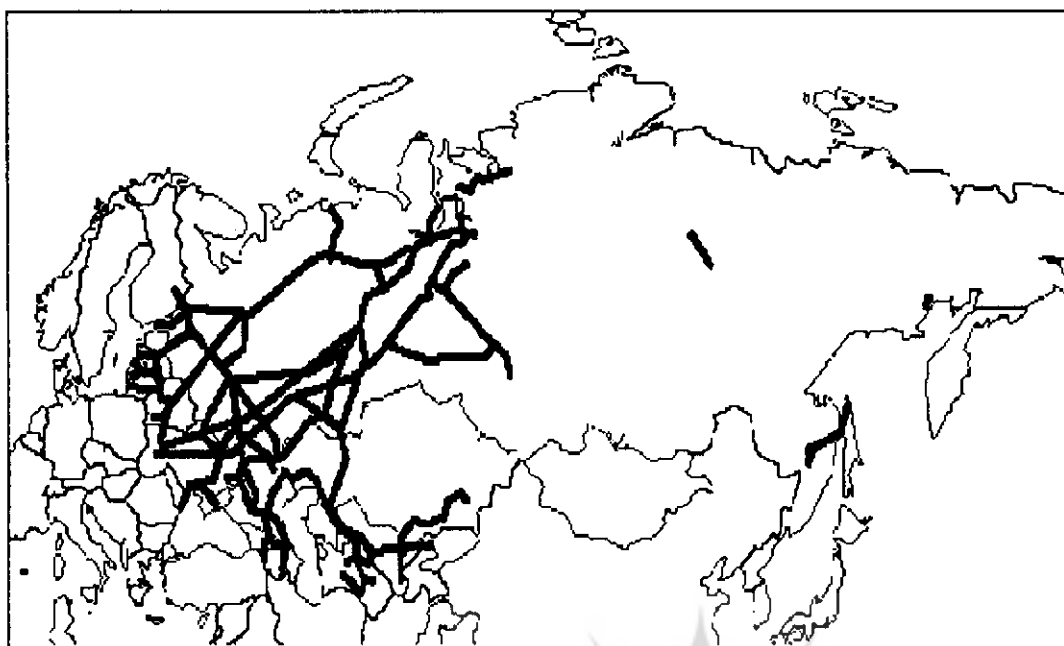
امنیت عرضه رابه مخاطره بیاندازد. مسائلی از قبیل اشکالات زیربنایی، مشکلات تکنیکی ومسائل سیاسی می تواند موجب تهدید امنیت عرضه گردد. ملاحظیات امنیت عرضه اروپا نشان می دهد که در حال حاضر وابستگی اصلی اتحادیه اروپا از این لحاظ به روسیه و الجزایر است که موقعیتی استثنایی برای دو کشور مزبور فراهم آورده است. با وجود تمام مشکلات و بحران هایی که برای این دو کشور عرضه کننده به وجود آمده، ولی هیچ گاه اختلالی در عرضه گاز به اروپا مشاهده نشده است و همین باعث آن شده است که اتحادیه اروپا از آنها به عنوان عرضه کنندگانی قابل اطمینان یاد کنند.

از دیدگاه امنیت گاز اروپا، ارتباطی متقابل با احتیاجات و امنیت بازار شامل درآمدهای حاصله از تولید گاز کشورهای روسیه و الجزایر برای تأمین مالی سرمایه گذاری ها (در کشف و تولید و انتقال زیربنایی) و همچنین توزیع و تأمین مالی با توجه به وضعیت بودجه این کشورها مشاهده می شود.

جزئیات بیشتر در مورد وضعیت دارائیها، مخاطره پذیری و وابستگی دو جانبه به عرضه گاز در الجزایر و روسیه را می توان به صورت زیر تشریح کرد. ارزیابی خطرات و احتمال تأخیر و اختلال در عرضه گاز از خارج این اتحادیه می تواند موجب اشکالات زیادی شود. و این دلیل برای صنایع گاز اروپا می تواند آغاز طرح هایی غیر مترقبه و پشتیبانی برای وقایع محتمل مختل کننده باشد.

به هر حال چنین مسائلی باعث خواهد شد که اروپا با بررسی سایر امکانات عرضه و عرضه کنندگان دیگر، در فکر ایجاد تنوع عرضه باشد که می تواند باعث کاهش خطرات امنیت عرضه باشد. البته در مورد وابستگی دو جانبه بین اروپا، تولید کنندگان و مصرف کنندگان در اروپا باید گفت که تأکید بیشتری برای اختصاص انتقال از طریق خط لوله هایی با مسیر طولانی وجود دارد و دلایل آن عبارتند از:

۱- کشورهای عرضه کننده بدین طریق

سه عرضه کننده مهم فعلی برای عرضه به اروپا عبارتند از: نروژ، روسیه و الجزایر که به نظر می‌رسد تا سال ۲۰۲۰، نقش مهمی در عرضه به اروپا داشته باشند

خصوصاً این شرکت‌های گاز بسیار مستحکم می‌باشد. در بسیاری از موارد، این ارتباط از طریق چندین نوع همکاری تنگاتنگ بین اتحادیه اروپا و شرکت‌های گاز CEECs به دلیل انتقال گاز روسیه و یا سرمایه‌گذاران مستقیم خارجی بوده است. در آینده انتظار می‌رود تا کل وابستگی به واردات، خصوصاً از روسیه به اتحادیه اروپا بیشتر از زمان فعلی باشد.

برای مثال، وابستگی به کل واردات گاز در اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۰ حدود ۷۲ درصد خواهد بود، در صورتی که وابستگی به گاز روسیه حدود یک سوم خواهد شد. در چنین شرایطی نیاز است تا شبکه گاز برای حصول اطمینان از همکاری‌های لازم، تنوع‌پذیری در عرضه و استفاده کارآمد از ابزار امنیت عرضه در آینده توسعه یابد.

امنیت عرضه گاز در بلندمدت - تأمین منابع گاز و سرمایه‌گذاری برای عرضه گاز مازاد به بازار اتحادیه اروپا

امروزه اتحادیه اروپا، ۱۶ درصد از مصرف گاز جهان را به خود اختصاص داده است، ولی تنها از ۱۰ درصد تولید جهان و ۲ درصد از ذخایر اثبات شده گاز جهان برخوردار است.

با وجود مطلوب نبودن پیش‌بینی میزان ذخایر گاز این اتحادیه، موقعیت جغرافیایی مناسب آن، باعث ایجاد شرایط ویژه برای آن شده است، به طوری که در حال حاضر می‌تواند از منابع عرضه اطراف خود استفاده وافر ببرد، از جمله عرضه

آزادسازی بازار گاز نه تنها موجب تغییر بازار می‌شود، بلکه نقش دولت‌رانیزد این باب تغییر می‌دهد. آرزوی بازار داخلی گاز به تدریج در حال به وجود آوردن یک بازار منفرد در اتحادیه اروپاست که بر بازار جمعی ۱۵ کشور عضو اتحادیه ترجیح دارد.

با یکپارچه شدن بازار گاز اروپا، مسئله امنیت عرضه به خواستی مشترک برای تشکیل یک بازار تبدیل خواهد شد که باعث آن می‌شود تا وضعیت امنیت عرضه توسط اتحادیه بررسی و تحلیل گردد. یکی دیگر از مفاهیم تغییر بازار، همگرایی بازار گاز و الکتریسیته است که تأثیرات مثبتی را بر روی امنیت عرضه خواهد داشت. هرچه قدر شبکه‌های انرژی یکپارچه‌تر باشد، باعث خواهد شد که بازارهای بزرگتری به وجود بیاید و این امر سبب می‌شود تا یک کشور عضو به مسائلی چون تولید، عرضه و یا ذخیره‌سازی در کشور خود متکی باشد.

در مورد نیروگاه‌ها نیز که قبلاً به آن اشاره شد، باید گفت که وابستگی بخش برق به گاز با افزایش وابستگی به عرضه کنندگان خارجی گاز، تلفیق خطرناکی را برای بخش گاز ایجاد کرده است.

به طور کلی بخش‌های گاز و الکتریسیته اتحادیه اروپا بر این عقیده‌اند که افزایش همگرایی بین برق و گاز در نیروگاه‌ها می‌تواند تا حدودی امنیت عرضه را قابل کنترل کند.

بازار گاز اتحادیه اروپا در حال حاضر با برخی از بخش‌های شبکه گاز کشورهای اروپای شرقی و مرکزی (CEECS)^(۱) مرتبط شده است. این ارتباط

چشمگیری در اروپا داشته است و افزایش طرح‌های اتصال داخلی و ایجاد تنوع عرضه نیز از جمله آنهاست که شواهد عینی آن عبارت است از:

- الف - استفاده از دومین خط لوله گاز برون ساحلی دانمارک
 - ب - طرح اتصال داخلی گاز لوزاکامبورگ با آلمان
 - پ - طرح‌های LNG در پرتغال
 - ت - وجود عرضه کنندگان جدید، از جمله ترینیداد و توباگو و همچنین نیجریه برای اسپانیا
 - ث - اکتشافات منابع جدید گازی در ایرلند و همچنین اتصال داخلی با انگلستان
 - ج - طرح اتصال داخلی گاز یونان با ایتالیا.
- در این میان، مسئله یکپارچگی بازار گاز و شبکه گاز اروپا و ارزیابی صحیح امنیت عرضه توسط ابزاری دقیق، قابل تعمق می‌باشد.

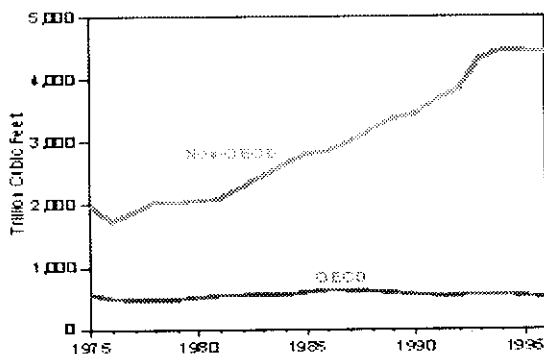
تغییر در بازار انرژی اتحادیه اروپا:

مفهوم افزایش رقابت در رابطه با افزایش امنیت عرضه

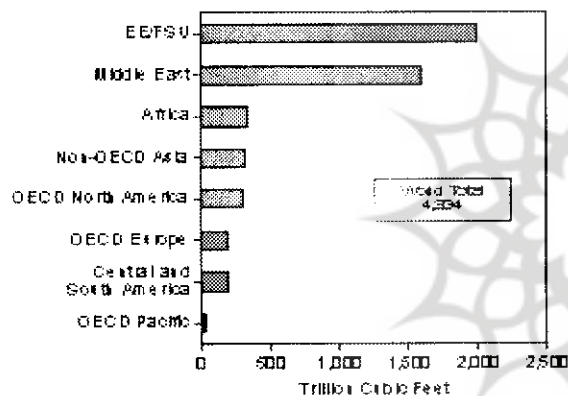
چشم‌انداز انرژی اروپا در حال تغییری سریع است و این تغییر حاکی از کامل شدن افزایش رقابت می‌باشد که با افزایش بهره‌وری سطح شرکت‌ها نیز همراه است.

در بازار آزاد جدید گاز اروپا، هیچ بازیگر تنهایی احتیاج ندارد تا برای تغییر ساختار صنایع، مسئولیت امنیت عرضه بلند مدت و کوتاه مدت خود را به عهده بگیرد.

مقایسه ذخایر گاز طبیعی در جهان

مقایسه ذخایر گاز در جهان

بیشتر و توسعه منابع ضروری است تا در خصوص مباحث بلند مدت و یا استراتژیک نیز موارد زیر مدنظر قرار گیرند:

- ایجاد استحکام و توسعه مستمر روابط با عرضه کنندگان خارجی
- افزایش ابعاد یکپارچگی با سایر کشورهای خارج از اتحادیه و کشورهای غیر اروپایی و افزایش همکاری‌های صنعتی و غیره
- ترویج تجارت آزاد با سایر کشورهای غیر اروپایی سازگار با مقررات سازمان تجارت جهانی
- همکاری‌های منطقه‌ای
- تغییر در ابزارهای مالی در قالب‌های بدعت گذاری شده توسط سازمان تجارت جهانی و معاهده منشور انرژی
- همکاری‌های نزدیک و مستمر مؤسسات مالی در اتحادیه اروپا برای توسعه سرمایه‌گذاری‌ها در ارتباط با ابعاد خارجی بازار انرژی اتحادیه اروپا.

بسیار فعالیت‌های خودرایی کاهش مخاطرات ناشی از فرصت‌های سرمایه‌گذاری و زیربنای جدید عرضه گاز با ایجاد مسیرهای مختلف عرضه، امکان‌سنجی و یکپارچه نمودن بازارها متمرکز کند.

این مسئله باید براساس پذیرش وسیع‌تری از اصول بازار، خط مشی کلی رقابت و استفاده سیستماتیک و مطابق با اهداف تجارت خارجی و منافع مالی قابل دسترس آن استوار گردد.

در این میان، نقش کلیدی شرایط سازمان تجارت جهان و اصلاحیه معاهده منشور انرژی قابل بحث می‌باشد.

نتیجه‌گیری

دو محور اساسی در مورد امنیت عرضه مشخص شد. در بخش اول، امنیت کوتاه مدت عرضه مدنظر قرار گرفت و در چارچوب بازارهای داخلی و با توجه به نقش کلیدی دو عرضه کننده خارجی (الجزایر و روسیه) مورد بحث قرار گرفت. این مسائل را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود:

- رشد ثابت امنیت عرضه در اتحادیه اروپا باعث افزایش نقش گاز در این میان شده است.
- اهمیت عرضه گاز به دلیل تکامل تدریجی بازار انحصاری بیشتر شده است.
- بازار گاز اتحادیه اروپا در حال تغییر تدریجی و تبدیل به بازاری منفرد است.
- یکپارچگی بازار نباید خللی در تجارت میان مرزی و ورود بازیگران جدید ایجاد کند.
- نقش کمیسیون اروپا در این میان بسیار مهم است.
- مخاطرات عرضه گاز، خطری مشترک برای اعضای اتحادیه خواهد بود.
- مبادله اطلاعات بین شرکت‌ها و مقامات در خصوص امنیت عرضه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.
- برای افزایش امنیت عرضه، یکپارچگی

گاز از طریق شمال (دریای نروژ، برنت و روسیه)، از شرق (منابع روسیه، آسیای مرکزی و منابع دریای خزر)، از جنوب شرقی (خاورمیانه) و از جنوب (الجزایر، لیبی، نیجریه و مصر) در عین حال ذخایر گاز آمریکای لاتین، به طور مثال در ترینیداد و توباگو، از منابع بالقوه عرضه LNG برای این اتحادیه است.

سه عرضه کننده مهم فعلی برای عرضه به اروپا عبارتند از: نروژ، روسیه و الجزایر. به نظر می‌رسد تا سال ۲۰۲۰، نقش مهمی در عرضه به اروپا داشته باشند. در سال ۱۹۹۸، این سه کشور حدود ۱۶۰ میلیارد مترمکعب گاز به اتحادیه اروپا صادر کرده‌اند. اطلاعات به دست آمده از کشورهای عضو اتحادیه اروپا حاکی است که قراردادهای کنونی تنها تا سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰ پاسخگوی تقاضای گاز این اتحادیه است و از آن پس کمبود عرضه پدیدار خواهد شد. به تدریج وسعت پیدا کرده و به حدود ۱۰۰ میلیون تن معادل نفت و یا حدود یک چهارم پیش‌بینی تقاضا گاز برای سال ۲۰۲۰ خواهد رسید. با این حال، عرضه در آینده، مشکلی برای امنیت عرضه گاز این اتحادیه محسوب نمی‌شود، چون تولیدکنندگان گاز در حال توسعه ذخایر خود هستند و مسلماً طی این دوره، بازیگران جدیدی در عرضه عرضه به بازار خواهند آمد.

عوامل بسیاری بر میزان سرمایه‌گذاری بر زیربنای عرضه گاز و مقدار تحویل گاز مازاد بر بازارهای اروپا تأثیر می‌گذارد که عبارتند از:

- الف- سطوح کلی و سیر قیمت‌های انرژی و مالیات‌ها
- ب- مخاطرات فنی، اقتصادی و سیاسی و در عمل نرخ بازگشت سرمایه مورد نیاز
- پ- اصول فنی و کارآمد برای کاهش واحد تولید و هزینه انتقال
- ت- خط مشی بازیگران فعلی و آتی بازار جدید
- ث- امکان سنجی مالی و تشکیلاتی طرح
- ج- موانع و خط‌مشی‌های زیست‌محیطی در بلند مدت.

به نظر می‌رسد که ابزارهای جدید مالی در مورد بازارهای گاز اروپا در حال شکل‌گیری است و این مسئله نیز می‌تواند تا حدودی امنیت عرضه را تعدیل کند.

در مورد مخاطرات جغرافیایی سیاسی باید متذکر شد که برای کاهش خطرات و افزایش امنیت عرضه، عواملی نظیر تجارت آزاد، یکپارچگی بازارها و همکاری نزدیک و مستحکم با عرضه کنندگان خارجی می‌تواند مؤثر باشد.

در مورد تجارت بین‌المللی و امنیت عرضه نیز در انتها متذکر می‌شویم که برای کمک به سازوکار بازار، اتحادیه اروپا با همکاری سایر تشکیلات منطقه‌ای و مؤسسات مالی بین‌المللی